

УДК 378.013.2:373.3.011.3-051:316.7(477.87)

DOI: 10.31499/2307-4914.2(26).2022.267585

РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З УЧНЯМИ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКАРПАТТЯ

Тетяна Молнар, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет.

ORCID: 0000-0002-9082-4868

E-mail: tetjana_molnar@ukr.net

Проаналізовано результати експериментальної перевірки ефективності авторської системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття. Встановлено якісні зміни. У професійному контексті у здобувачів вищої освіти експериментальної групи зменшилися вияви негативних міжкультурних стереотипів, розвинулися комунікабельність і соціальна активність, прагнення до співробітництва з представниками національних меншин. За допомогою методів математичної статистики доведено достовірність отриманих результатів.

Ключові слова: система; педагогічні умови; професійна підготовка; готовність; учитель початкової школи; міжкультурний простір; міжкультурна взаємодія; толерантність.

THE RESULTS OF THE PEDAGOGICAL EXPERIMENT ON THE IMPLEMENTATION OF THE SYSTEM OF TRAINING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO WORK WITH STUDENTS IN THE MULTICULTURAL SPACE OF TRANS-CARPATHTHIA REGION

Tetiana Molnar, Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Docent, Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Mukachevo State University.

ORCID: 0000-0002-9082-4868

E-mail: tetjana_molnar@ukr.net

The article has raised up the issue of teacher training to work in a multicultural educational space. We have analysed the results of the experimental verification of the effectiveness of the author's system of training future primary school teachers to work in the multicultural space of the Transcarpathia region. Quality changes have been established. At the end of the experimental research, significant positive dynamics in EG and only minor positive changes in CG were obtained. Thus, the vast majority of future EG teachers had a high (12.24%), sufficient (24.49%), and average (46.94%) level of formation of all components of readiness to work in the multicultural space of the Transcarpathia region, while in CG these data were 13.04% and 33.66%, respectively. Using the methods of mathematical statistics, we have proved the reliability of the obtained results, based on the comparison of variances for determining the F-criterion.

It has been found that in the professional context, the manifestations of negative multicultural stereotypes have decreased among the students of higher education, they have developed sociability and social activity, and the desire to cooperate with representatives of national minorities. For personal improvement, future primary school teachers have received help in realizing their belonging to a specific ethnic group, expanded intercultural competence, increased the level of communication, reflection, and empathy.

The experimental study has confirmed the expediency of introducing the developed pedagogical system into professional training aimed at forming the readiness of future primary school teachers to work with students in the multicultural space of the Transcarpathia region.

Keywords: *system; pedagogical conditions; professional training; readiness; primary school teacher; multicultural space; intercultural interaction; tolerance.*

Міжкультурний підхід в освіті ґрунтується на порівняльному аналізі різних культур з метою знаходження об'єднувальних чинників двох і більше культур, а також на усвідомленні власної національно-культурної самобутності, унікальності; забезпечує формування вмінь і навичок адекватно реагувати на ситуацію взаємодії цінностей двох і більше культур, за якої носіям цих культур необхідно вирішити завдання морального характеру міжкультурних взаємин.

Носієм та провідником ідеї міжкультурності є вчитель початкової школи, який не зможе результативно здійснювати професійну педагогічну діяльність у складних соціокультурних умовах без належної підготовки. Постає потреба забезпечення гармонійного співіснування представників різних культур у закладах освіти, налагодження їх ефективної взаємодії в міжкультурному просторі Закарпаття. Під час фахової підготовки майбутні вчителі початкової школи мають належним чином опанувати когнітивну площину, а також здобути практичні вміння і навички для ефективної педагогічної діяльності в умовах міжкультурного простору Закарпаття.

Особливості міжкультурного простору Закарпаття представлено в таких дослідженнях і монографіях, як-от: Л. Белей (присутність національних меншин у соціальному просторі Закарпатської області від здобуття незалежності України і до сьогодні); Г. Смець (циганське населення Закарпаття); К. Маргітич (підготовка вчителя початкової школи до формування національної свідомості молодших школярів в угорськомовних загальноосвітніх навчальних закладах Закарпаття); В. Наулко, Н. Зіневич (цигани в Україні); В. Химинець, П. Стрічик, Б. Качур, М. Талапканич (освіта Закарпаття); Т. Рендюк (українці в Румунії та румуни в Україні); Є. Навроцька, Т. Сергієнко (ромологія: історія та сучасність); Т. Сергієнко (румунська національна меншина Закарпаття в контексті розвитку українсько-румунських взаємин); В. Чикут (мовно-національний портрет Закарпаття); О. Шульга (роми й міжетнічна толерантність в Україні); Я. Яців (національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позаурочний час на західноукраїнських землях) та ін.

Мета статті полягає у висвітленні результатів експериментального впровадження системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття.

На основі дослідно-експериментальних досліджень І. Беха, Р. Гуревича, І. Зязюна, А. Коломієць, К. Крутій, О. Савченко, В. Шахова та інших [1; 2; 3; 4; 5; 8; 9], які обґрунтували основні підходи, принципи, педагогічні умови, запропонували якісний інструментарій (форми, методи, прийоми) підготовки вчителя до різних напрямів професійної діяльності, нами спроектовано педагогічну систему підготовки майбутніх

учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття, яка передбачала цілепокладання, проектування, конструювання, експериментально-технологічну діяльність, упровадження та оцінювання ефективності. Педагогічна система об'єднує теоретичні і практичні основи освітнього процесу (принципи, методологічні підходи, авторську концепцію, етапи (мотиваційний, світоглядний, діяльнісний і рефлексивний)), педагогічні умови. Побудовано структурну модель цієї системи, яка представлена блоками: цільовий (соціальне замовлення суспільства щодо підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття); теоретико-методологічний (методологічні підходи, загальні і специфічні принципи); змістовно-організаційний (етапи професійної підготовки, структурні компоненти, педагогічні умови, засоби, форми, методи); результативний (моніторинг процесу підготовки майбутніх педагогів до роботи в міжкультурному просторі).

Теоретичне обґрунтування засад створення системи підготовки майбутніх педагогів, проведена дослідна робота з визначення змісту професіографічного конструкта «Готовність майбутнього вчителя початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття», розробка на його основі критеріїв та показників професійної підготовленості, проведені пілотні дослідження з валідації, стандартизації та перевірки ефективності авторської методики оцінювання професійної підготовленості майбутніх педагогів заклали емпіричні основи для проведення повноцінного експериментального дослідження, спрямованого на перевірку ефективності системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в умовах міжкультурного простору Закарпаття.

Реалізація авторської системи проводилась на формувальному етапі педагогічного експерименту. Педагогічна система підготовки впроваджувалася поетапно. Кожен етап (мотиваційний, світоглядний, діяльнісний, рефлексивний) розв'язував певні суперечності через обґрунтовані та впроваджені педагогічні умови.

Під педагогічними умовами процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи розуміємо взаємопов'язаний і взаємодіючий комплекс заходів освітнього процесу, який сприяє переходу здобувача вищої освіти на вищий рівень готовності до роботи в умовах міжкультурного простору Закарпаття.

Поетапне впровадження педагогічних умов в освітній процес ЗВО передбачало активне використання як уже відомих інтерактивних технологій, так і розробку та апробування власних технологій [6].

Під час реалізації першої педагогічної умови – *запровадження ціннісно зорієнтованої діяльності, спрямованої на формування готовності майбутніх учителів до роботи в міжкультурному просторі* – застосовувались інтерактивні технології SWOT- та PEST-аналіз; проекти («Світлина дитинства», «Моя майбутня професія»); адаптовані та розроблені авторські технології «Idea Mixer», GROW, блокчейн і лонгвід, які було застосовано для проектування мінімузею міжкультурної спадщини Закарпаття.

Друга педагогічна умова – *реалізація міждисциплінарних зв'язків на основі принципу інтеграції* – визначила необхідність використання міждисциплінарних зв'язків з метою формування цілісної структури наукових знань про міжкультурний простір Закарпаття. Включення до змісту навчальних дисциплін інтерактивних технологій дозволило збагатити інформаційне поле майбутнього педагога (тренінг «Я-мольфарка. Культура хусткування в Україні»; інноваційна технологія «Освітній

геокешинг», або пошуки волохів; інтерактивна вправа «Надішли запитання (Send a problem)»).

Під час реалізації третьої педагогічної умови – *забезпечення практико-зорієнтованого характеру професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з учнями в міжкультурному просторі* – використання квазіпрофесійних завдань допомагало здійснити проблематизацію навчального матеріалу, вийти на високий рівень активності здобувачів вищої освіти та діалогічної міжкультурної взаємодії. Пропонувались: написання есе після перегляду мультфільмів про толерантність; кейс-стаді; освітній WEB-квест («Колискова – національний оберіг дитини»); семпл-технологія; бібліодидактика як медіаосвітня технологія формування міжкультурної взаємодії; педагогічні читання тощо.

Для реалізації четвертої педагогічної умови – *активізація творчого потенціалу студентів шляхом залучення до участі у фестивалях, святах національних меншин для вивчення традицій, обрядів, ритуалів, звичаїв* – здійснювалось цілеспрямоване включення здобувачів освіти у різноманітні види діяльності, пов'язані з самопізнанням себе, своїх професійних та особистісних якостей, необхідних для здійснення педагогічної діяльності та розробки на цій основі програми самовиховання, що сприяє розвитку рефлексії. Застосовувались: форсайт-гра «Хто я зараз? Яким і ким я буду в майбутньому?»; рольові ігри «Пізнай свою і чужу культуру», «Детектив Нишпорка», «Страви народів Закарпаття» тощо.

Означені педагогічні умови співвідносяться з відповідними складовими змістово-організаційного блоку. У сукупності вони спрямовані на досягнення інтегрованого результату – готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття [7].

Для якісної організації експериментального дослідження з упровадження системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття було проведено рівневу градацію, на основі якої виокремлено п'ятирівневу шкалу, яка охоплює високий, достатній, середній, нижчий від середнього і низький рівні, та обрано діагностичний інструментарій.

Дослідження було проведено на базі ЗВО Закарпаття. Кількість здобувачів вищої освіти у кожній вибірці була майже однаковою – 298 в експериментальній групі і 292 в контрольній групі. Усього в дослідженні взяли участь 590 респондентів. У першому періоді підготовка майбутніх учителів початкової школи в експериментальному закладі нічим не відрізнялася від такої підготовки в контрольному. У другому періоді підготовка майбутніх педагогів відбувалася в частковій відповідності до авторського концептуального задуму. Так, було трансформовано зміст дисциплін (дидактичні акценти), у межах яких проведено пошук інноваційних форм, методів і засобів професійної підготовки. У третьому періоді відбулася повномасштабна реалізація авторського концептуального задуму з фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з молодшими школярами. Зокрема, теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи в експериментальному ЗВО інтегрували комплекс цільових орієнтирів, форм, засобів, діагностичних методик та інших компонентів, які знайшли відображення в авторській моделі. Відповідно до плану експерименту, кожен із зазначених періодів завершувався оцінюванням підготовленості майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в

експериментальному та контрольному ЗВО.

Для перевірки ефективності педагогічної системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття організовано формувальний етап експериментального дослідження. У КГ ніяких додаткових дій не проводили. У ЕГ впроваджено авторську систему, яка базувалася на цілеспрямованому впровадженні педагогічних умов, реалізації розробленого навчально-методичного забезпечення для організації наукової, аудиторної, виховної, самостійної роботи та педагогічної практики на основі обрання найоптимальніших методів і педагогічних технологій та адекватних до них засобів і прийомів організації фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Були встановлені якісні зміни. Наприкінці експериментального дослідження отримано суттєву позитивну динаміку в ЕГ та лише незначні позитивні зміни в КГ. Так, переважна більшість майбутніх учителів ЕГ мали високий (12,24%), достатній (24,49%), середній (46,94%) рівні сформованості всіх компонентів готовності до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття, тоді як у КГ ці дані становили 13,04%, та 33,66% відповідно.

За допомогою методів математичної статистики доведено достовірність отриманих результатів на основі порівняння дисперсій для визначення F-критерію. Під час обрахунків встановлено, що числове значення F-критерію у КГ не входить у встановлену межу (від 1,3 до 1,7), яка доводить статистичну достовірність (1,0393 – мотиваційно-аксіологічний; 1,0708 – світоглядно-когнітивний; 1,0383 – процесуально-діяльнісний; 1,0234 – рефлексивно-творчий). Тобто отримані результати у КГ не є математично значущими та підтверджують той факт, що майбутні вчителі початкової школи самостійно не можуть досягнути вагомих результатів у зазначеній площині.

У таблиці 1 наведено дані, що характеризують досліджувані показники експериментальної та контрольної груп на початку та наприкінці педагогічного експерименту.

Таблиця 1

**Показники експериментальної та контрольної груп
на початку та наприкінці педагогічного експерименту**

Показники сформованості компонентів	На початку ЕГ	Наприкінці ЕГ	На початку КГ	Наприкінці КГ
Мотиваційно-аксіологічний	16,78±0,47	16,40±0,38	15,43±0,47	14,25±0,48
Світоглядно-когнітивний	8,51±0,2	11,03±0,22	8,91±0,21	7,78±0,23
Процесуально-діяльнісний	17,98±0,35	19,97±0,33	17,41±0,33	19,53±0,37
Рефлексивно-творчий	11,43±0,25	12,20±0,17	10,02±0,22	13,3±0,22

Так, показники експериментальної та контрольної груп на початку та наприкінці педагогічного експерименту були різними, що підтверджується показниками сформованості компонентів: мотиваційно-аксіологічного (ЕГ – 16,40±0,38, КГ – 14,25±0,48); світоглядно-когнітивного (ЕГ – 11,03±0,22, КГ – 7,78±0,23); процесуально-діяльнісного (ЕГ – 19,97±0,33, КГ – 19,53±0,37); рефлексивно-творчого (ЕГ – 12,20±0,17, КГ – 13,3±0,22). Також в ЕГ було встановлено кардинально протилежні результати: F-критерій перебуває в межах табличної величини (1,3033 – мотиваційно-

аксіологічний; 1,3125 – світоглядно-когнітивний; 1,3629 – процесуально-діяльнісний; 1,4003 – рефлексивно-творчий).

Реалізація авторської системи підготовки дозволила збагатити особистісно професійний досвід майбутніх учителів початкової школи для професійної діяльності в міжкультурному просторі Закарпаття. У професійному контексті в майбутніх педагогів ЕГ були зруйновані негативні міжкультурні стереотипи, зменшилися прояви інтолерантності та відчутно розширилися горизонти професійної діяльності в міжкультурному просторі Закарпаття. Для особистісного вдосконалення майбутні вчителі початкової школи отримали допомогу в усвідомленні своєї приналежності до конкретної етнічної групи, розширили міжкультурну компетентність, підвищили рівень комунікабельності, рефлексії та емпатії. Аналіз результатів дослідження свідчить, що наприкінці педагогічного експерименту спостерігаються суттєві позитивні зміни рівнів сформованості готовності до професійної діяльності у здобувачів вищої освіти ЕГ порівняно зі здобувачами КГ. Отже, експериментальне дослідження підтвердило доцільність упровадження у фахову підготовку розробленої педагогічної системи, що спрямована на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням можливостей упровадження у фахову підготовку майбутніх учителів початкової школи засобів інформаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 26–37.
2. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. Київ, 1999. 415 с.
3. Зязюн І. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького. 2008. 608 с.
4. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів: автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 44 с.
5. Крутий К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч. Ч. 1: Концепції, проектування, технології створення. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. 320 с.
6. Молнар Т. І. Теорія та практика підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття: монографія. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2022. 484 с.
7. Молнар Т. І. Інтерактивні технології у практиці підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття: навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «Бакалавр». Мукачево: МДУ, 2021. 72 с.
8. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: [посіб. для вчителів і методистів початкового навчання]. 3-е вид., без змін. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
9. Шахов В. І. Теоретико-методологічні основи базової педагогічної освіти майбутніх учителів: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2008. 526 с.

REFERENCES

1. Beh, I. D., Chorna, K. I. (2015). Prohrama ukrayinskoho patriotychnoho vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi. *Hirskya shkola Ukrayinskykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 12–13, 26–37 [in Ukrainian].
2. Gurevich, R. S. (1999). Teoretychni ta metodychni osnovy orhanizatsiyi navchannya u profesiyno-

- tekhnichnykh zakladakh. *Doctor's Thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Zyazyun, I. (2008). *Filosofiya pedahohichnoyi diyi*. Cherkasy [in Ukrainian].
 4. Kolomiets, A. M. (2008). *Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannya informatsiynoyi kultury maybutnioho vchytelya pochatkovykh klasiv. Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
 5. Krutiy, K. L. (2009). *Osvitniy prostir doskilnoho navchalnoho zakladu*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
 6. Molnar, T. I. (2022). *Teoriya ta praktyka pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do roboty z uchnyamy v mizhkulturnomu prostori Zakarpattia*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
 7. Molnar, T. I. (2021). *Interaktyvni tekhnolohiyi u praktytsi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do roboty v mizhkulturnomu prostori Zakarpattia*. Mukachevo: Mukachevo State University [in Ukrainian].
 8. Savchenko, O. Ya. (2009). *Vykhovnyy potentsial pochatkovoyi osvity*. Kyiv [in Ukrainian].
 9. Shakhov, V. I. (2008). *Teoretyko-metodolohichni osnovy bazovoyi pedahohichnoyi osvity maybutnikh uchyteliv. Doctor's Thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].